

“EKONOMİ POLİTİKALARI, SEÇİMLER VE TÜRKİYE EKONOMİSİ¹”

TARTIŞMALI TOPLANTISINDAN BİR ÖZET

Dr. Selim Soydemir²

TEK tarafından 7 Haziran 2018 tarihinde Ankara’da “Ekonomi Politikaları, Seçimler ve Türkiye Ekonomisi” başlığında bir tartışmalı toplantı düzenlendi. Toplantıya beş konuşmacı, iki tartışmacı olmak üzere yedi ekonomist katıldı³.

1. Ercan Uygur,
2. Tuncer Bulutay,
3. Yılmaz Akyüz,
4. Refet Gürkaynak,
5. Fatih Özatay,
6. Hakan Özyıldız
7. Korkut Boratav,

Toplantıya Tuncer Bulutay Başkanlık etti. Toplantı Ercan Uygur’un açışı ve sunumuyla başladı.

E.Uygur konuşmasında; ekonomideki bugünkü bazı kısa vadeli ve finansal sorunların tohumlarının bundan yaklaşık 1.5 yıl önce atılmaya başlandığını, özellikle KGF kredilerinin başlamasıyla ve sonra miktarlarının artırılmasıyla sorunların arttığını söyledi. Uygur’a göre seçimler öncesinde ne pahasına olursa olsun büyümenin artırılması gerektiği yaklaşımı böyle başladı ve birçok başka teşvik uygulamasıyla çoğalarak sürdü. Yapılması gereken petrol fiyatı ayarlamaları yapılmayıp yerine ÖTV ile oynanması ile bu yaklaşımın zirve yaptığını ifade etti.

Uygur, bundan bir yıl kadar önce AKP’nin ekonomiden sorumlu bir üst düzey yöneticisinin de yer aldığı 5 kişilik bir AKP’li uzmanlar grubunun Türkiye Ekonomi Kurumunu ziyaret ettiğini ve ekonomi konusunda uzun uzun konuştuklarını anlattı. Kendi konuşmasını şöyle özetledi;

Türkiye’nin cari açığı büyüme yükseldikçe hızla artabilmektedir, ülke dış finansmana muhtaçtır, dış borcu yüksektir ve zaten eğitim, yatırım gibi konularda uzun vadeli sorunları olan dışa açık küçük bir ekonomidir, haliyle kredi büyümesi tehlikeli olabilir, “KGF kredileriyle girilen yolun sonu korkutucu olabilir”.

Uygur ayrıca dikkat çekti; BIS’in 2017 verilerine göre, Türkiye’nin finansal olmayan şirketlerinin dış borcu, GSYH’nin oranı olarak yaklaşık % 69 dolayındadır ve bu oran

1 Bu metin “Ekonomi Politikaları, Seçimler ve Türkiye Ekonomisi” toplantısında konuşmacıların yaptığı sunumlar hakkında Selim Soydemir’in tuttuğu notlardan oluşmaktadır. Konuşmacıların kendilerinden bu notlar için özel izin alınmamıştır. Konuşmacıların sunduklarından farklılık varsa sorumlu bu özeti yazandır. TEK, sunum metinlerini daha sonra Web sayfasında yayınlayacaktır.

Öte yandan, sunumlarla ilgili bölümlerdeki dipnotlar okuyucunun takibini kolaylaştırmak üzere yazar tarafından eklenmiştir.

2 TEK Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi, Müdür.

3 Konuşmacılar konuşma sırasına göre verilmiştir.

dünyadaki en yüksek altıncı borçluluk oranıdır. Brezilya, Kolombiya, Güney Afrika, Meksika, Endonezya gibi ülkelerin bu tür borç oranları ortalama olarak Türkiye'nin yarısı kadardır.

Uygur şöyle sürdürdü;

Buna karşılık kredi genişlemesi diğer talep arttırıcı uygulamalarla devam etti ve ardından bunların cari açık, enflasyon ve kurlardaki bozucu etkileri geldi. Cari açık ve enflasyondaki artışlar, iktidardan ve hatta muhalefetten yeterince tepki görmedi. Tepkiler, bir yabancı yazarın dediği gibi, "Türkiye'deki en iyi muhalif olan TL" devreye girince, yani TL hızla değer kaybetmeye başlayınca oluştu. TL'deki değer kaybı, dışarıdaki parasal normalleşme ve faiz artışları ile gerçekten çarpıcı olmaya başladı.

Bu arada, merak edenler için söyleyeyim; CHP'den herhangi bir kişi veya grup ile ekonomiyle ilgili bir görüşmemiz olmadı.

Çarpıcı kur artışı karşısında TCMB, faizi uzun süre kullanamadı, ancak sonunda kısa vadeli faizi büyük ölçüde yükseltti. Bugün de bir kez daha yükseltmesi bekleniyor.

Şimdi, bu gelişmeler geride kaldı, asıl bundan sonrasına bakalım; bundan sonrası borçları ve açıkları azaltmak için talep kısılarak bir uyum (intibak) sağlanacak, her açıdan, özellikle büyüme ve istihdam bakımından maliyeti yüksek bir dönem olacaktır. Bu süreç zaten başlamıştır.

Birincisi, hükümet bu konuda, "seçimler olsun bitsin, ardından sıkı tedbirler alacağız" yaklaşımındadır. Bu konuda özellikle yurt dışındaki sermaye hareketini yönlendirenlere açıklamalar yapıldığı söylenmektedir.

İkincisi, Türkiye'deki bankalar için kur riski yanında faiz artışları ile birlikte kredi riski de yükseldi ve bankaların notları düşürüldü. Bunun sonucu, bankaların (ve banka dışı kesimlerin) yurt dışından borçlanma faizleri yükselmeye başlamıştır ve daha da yükselecektir.

Üçüncüsü, bunun etkisiyle ve özellikle TCMB'nin kısa vadeli faiz artışlarıyla banka kredi faizleri hemen yükseldi ve %20'lere ulaştı ve hatta ticari kredilerde bunun üzerine çıktı. Bugünkü (TÜFE) enflasyonu alırsak, % 7'nin üzerinde reel faiz söz konusudur. (ÜFE kullanılırsa böyle bir reel faiz yoktur.)

Yüksek faizin etkisi yanında, seçimden sonraki dönemde talep arttırıcı uygulamalar kalkacak, daraltıcı önlemler gelecek, büyüme ve istihdam gerileyecektir. Birkaç soru akla geliyor. Birincisi, bu önlemleri ve dış parasal daralmayı/yükselen faizi de dikkate alırsak, büyüme ne kadar daralır ve hangi süre ile daralır? Sorunun yanıtının birçok boyutu vardır. Örneğin, turizm dahil dış talep, iç talepteki daralmayı, ne ölçüde ve ne kadar sürede karşılayabilir? Sektörel üretim yapısı, dış talebe (ihracata) yönelebilecek esneklikte midir? Belirtelim, kur artışlarına karşılık, inşaat sektöründe oluşan fazla stok dış satışlarla azalmamıştır, kredi ve vergi teşvikleri ile iç satışlarla eritilmeye çalışılıyor.

İkincisi, kurdan enflasyona geçişgenlik ne kadar yüksek olur ve hangi hızda olur? Eğer geçişgenlik yüksek ve hızlı olursa, enflasyon ve enfasyon beklentileri de hızlı yükselecek, daha yüksek faiz ve ücret talepleri devreye girecek, ekonominin yeni duruma uyumunu

zorlaştıracaktır. Her uyum sürecinde olduğu gibi, reel ücretler gerileyecek ama, bu gerileme de enflasyon düzeyine bağlıdır.

Üçüncüsü, 2019'daki yerel seçimleri düşünerek bu daraltıcı, uyum önlemleri alınmazsa ne olur? Yanıtı çok kısa; Türkiye ekonomisi duvara çarpıp daha sonra çok daha büyük maliyetler ödeyerek uyum sağlamaya çalışacaktır.

Dördüncüsü, gerekli önlemler alınmaz, ve/veya ekonomi yeterince ve kısa sürede uyum sağlayamazsa, IMF'ye gitmek kaçınılmaz olur mu? IMF'ye gidilmezse başka kaynaklar var mıdır? Bu soruları sormak da, yanıtını aramak da biz iktisatçıların sorumluluğudur.

Uygur, konuşmasını şöyle bitirdi; “Şimdi, içine düşülen bu açmazlardan sonra, ekonomiyi yönetenler ‘buna değer miydi?’ diye düşünüyorlar mıdır acaba?”

Toplantı Başkanı Tuncer Bulutay ise hükümetlerde “büyüme fetişizmi olduğunu”, “iktidarlarını sürdürebilmek içine büyümeyi sürdürmek zorunda olduklarını” düşündüklerini, bu nedenle de yavaşlamanın gerekli olduğu dönemlerde demokrasilerin yavaşlamayı yapmadığını anlattı. Ancak bu büyüme fetişizminin külfetinin kendilerince değil gelecek hükümetler ve nesiller tarafından ödeneceğini de vurguladı. Türkiye'nin sağlam kaynaklara dayanmadan büyümesinin sonucunun ise cari açıklar olduğunu anlattı.

Yılmaz Akyüz'ün konuşması, www.ipsnews.net'de 5 Haziran 2018'de yayınlanan yeni yazısı üzerine kurulmuştu. Akyüz konuşmasına Gelişmekte Olan Ülkelerin (GOÜ) şimdiye kadar finansal bir kriz yaşamadıklarını, bunun temel nedeninin yöneticilerinin başarılı olması değil, global koşulların onlar açısından çok iyi olmasından, uluslararası piyasalardaki likidite bolluğundan ve bu bolluğun GOÜ'ye akmasından kaynaklandığını vurgulayarak başladı⁴. Piyasalar bu bolluk sürecinden yavaş yavaş Minsky Anı'na yaklaşıyordu⁵. ABD normalleştiçe bizim gibi ülkelerde sorun başlıyor, derinleşiyordu. İlk sorun Arjantin'de çıktı. Daha 2017'de 100 yıllık tahvil ihraç eden Arjantin IMF'e başvurdu. Üçüncü dünya ülkeleri önce IMF'e gitmeyi istemezler. IMF'in kapısına gitmeden önce ellerindeki faizleri ve rezervleri bitirirler ve IMF'ye de daha zayıf koşullarda, pazarlık imkanlarını kaybetmiş halde giderler.

IMF'in genel yaklaşımı borçluların temerrüde düşmesini engellemek, daha doğrusu dünyadaki fon akımlarının kesintisiz devamı sağlamaktır. IMF borçlulara harcamalarını kıs, borçlarını öde diyor. Bu durum borçlu ile alacaklı arasında ciddi bir dengesizlik yaratıyor. Kredi verenin hiçbir riski kalmıyor, halbuki o da risk üstlenmeli. Kredi verenler açısından moral hazard (ahlaki tehlike) yaratıyor. IMF'den gelen para böylece özel kesimin kurtarılması için harcanıyor. Sonra 2000lerden itibaren IMF kredi verenlerle görüşüp alacaklıların alacaklarını ertelemesini ve kısmen de borcun bir kısmından vazgeçmesini ileri sürüyor (Bunu UNCTAD 1990larda ileri sürmüştü). IMF alacaklıların bu sürece gönüllü girmesini istiyor ama

4 11 Eylül 2001 Yılında ABD'de, New York ve Washington'da yolcu uçaklarıyla intihar saldırıları olmuş ve New York'da İkiz kuleler yıkılmış, binlerce kişi ölmüştü. Bunun yaratacağı panikten korkan Fed faizleri düşürmüş ve piyasaları likiditeye boğmuştu. Bu likidite de dalga dalga dünyaya yayılmıştı.

5 Hyman Minsky tarafından geliştirilen bu kavrama göre gelişme dönemleri tüketicileri aşırı iyimser yapar, iyimserlik onların daha çok borçlanıp tüketmesine yol açar. Bu borçlanmanın sonucunda ise borçlarını ödeyebilmek için varlıklarını satmaya başlarlar, satışlar varlık fiyatlarının düşmesine yol açar (fire sale) ve borçlarını ödeyemezler. Bu defa da kredi kuruluşları satış dalgasına başlarlar. İşte bu varlık fiyatlarının ani düşmesi anına Minsky Anı denir.

olmuyor. Hükümetler de tek taraflı borcu dondursun diyor. IMF, tek taraflı olarak borçlarını ödemeyi donduran ülkelere borç verirse o ülkeyi desteklemiş ve kendini toparlaması için yol açmış oluruz demişti ama bu yol ABD tarafından engellendi. 2002lerden itibaren sermaye hareketleri hızlanınca, finansal akım çoğaldı ve bu yollar unutuldu.

Bu öneri AB tarafından Yunanistan krizi sırasında gündeme getirildi, ancak borçlarını ödeyebilmesi⁶ için yeni kredi verildi. Sürdürülebilir değildi, nitekim sürdürülemedi de. Alacaklılar borçların bir kısmından vazgeçmeliydi, ama yine olmadı.

GOÜ'lerin 2017'deki cari açıklarının birikimli tutarı 2 trilyon dolardır. Ama bu ülkeler toplamda 4 trilyon dolar borçlanmışlardır. Aradaki farkın büyük kısmı ise yurt dışına taşınmıştır⁷. IMF'in kaynaklarının toplamı ise 800 milyar dolar gibidir. Bu durumda IMF bütün kaynaklarını seferber etse bile bu sorunu çözemeyecektir.

İlginç olan ise ülkelerin IMF'e gitmekte gönülsüz olmalarıdır. Arjantin ise erken gitti. Bu ülkeler kronik dış açık sorunu ile yaşayan ülkelerdir, o nedenle borçlarını donduramazlar, fon girişine (bırakın borçlarını ödemeyi ekonominin normal seyrinde dönmesi için bile yabancı kaynağa ihtiyaçları var) muhtaç olduklarından kontrol de getiremezler.

Ne yapabilirler? Piyasadan alamadıklarında devletten devlete kaynak bulabilirler. Ama bunun piyasadan daha iyi koşullarda olacağı iddia edilemez. Üstelik kredinin miktarını bilebiliriz ama karşılığında ne verildiğini hiç bilemeyiz.

IMF krizleri hakkaniyetle yönetemediğinden gelen kriz daha kanlı olacaktır. Önceki krizler 1-2 yıl içinde çözümlenir ve ekonomiler çıkışa geçerlerdi. Halbuki görünen odur ki, gelen krizin bir 10 yıl gibi süreceğidir. Önümüzdeki dönem kayıp 10 yıl olabilecektir.

Akyüz, konuşmasının sonunda "ne yaparsak bu süreyi kısaltabiliriz?" dedi ve cevaben de öncelikle artık konunun ekonomi olmaktan çıktığını hukuk, adalet, güven ve siyaset sorunu haline geldiğini vurguladı. Akyüz son olarak da alınan borçların geri ödenmesinde borcun tüm toplum tarafından üstlenilmesi yerine esas olarak o borçları kullananlar tarafından ödenmesi gerektiğine dikkat çekerek yurt dışında varlık bulunduran şirketlerin borçlarının kamu tarafından üstlenilmemesinin altını çizdi.

Akyüz gelen bir soru üzerine kısa vadede alınan borcun üstüne yatılabileceğini, ama uzun vadede bunun çok büyük sorunlar yaratacağını anlattı. Para gelirken kapının kapanması kolaydır, giderken kapanması çok zor dedi, çünkü yabancı paraya sadece borcumuzu ödemek için değil cari açık için de ihtiyacımızın var olduğunu vurguladı

Üçüncü konuşmacı Refet Gürkaynak ise Merkez Bankası'nın 125 baz puanlık faiz artırımını haberini vererek konuşmasına başladı ve ilk olarak makroekonominin iyi olmadığını ve bunun da nedeninin kendi tercihlerimiz olduğu tespitinde bulundu. Bugün yaşadığımız durumun

⁶ Borcun borçla ödenmesi olayı Ponzi finansmanı olarak da bilinir.

⁷ 1990 yılında Reading Üniversitesi'nde yüksek lisans yaparken uluslararası iktisat dersinde bir tartışma çıkmıştı. Tartışma Meksikalı bir arkadaşla dersin öğretim üyesi John A. Cantwell arasındaydı. Meksikalı arkadaş batılıların yüksek kredi faizleri ile Meksika gibi ülkeleri soyduğunu ileri sürdüğünde Dr. Cantwell GOÜ'e giden paranın hemen hemen yarısının ertesi günü idarecilerin İsviçre'deki hesaplarına geldiğini, gariban ülkelerin de dolayısıyla iki kat faiz ödemek durumunda kaldıklarını anlatmıştı.

dışarıdaki bazı güçlerin etkisi sonucu değil esas olarak kendi iktisadi ve siyasi tercihlerimiz sonucu olduğunu vurguladı.

“Ne yaptık ta buraya geldik?” sorusunu sordu. On yıl kadar önce iktisadi temeller sağlam deniyordu. “Ama bu 10 yılda o kadar çok borç biriktirdik ki, bundan sonraki siyasi süreçler çok iyi olsa bile ekonomi en iyisinden yavaşlayacak. 2001-2007 döneminde iktisat politikaları iyiydi. İyi kapitalist-kötü kapitalist ayırabiliyordunuz ve iyi kapitalistti tercih etmek gerekiyordu. 1990larda ve 2001-2007 dönemlerinde iktisadi politikalara Merkez Bankası-Hazine ilişkisi damgasını vurmuşken, 2007 sonrasında “ahbap-çavuş” kapitalizmi öne çıktı.

Artık makro ekonomik dengesizliklerimiz var. En önemli göstergesi de ülke ekonomisindeki kaldıraçtır, borçlanmadır. Ancak son yıllarda niteliği bir hayli değişti. 2001’e kadar ikili açıktaki bütçe açığı ülke açığını zorlarken, şimdi artık özel açık ülke açığını zorlayan kalem oldu. İktisadi sorunlarımız genel meselenin nedeni değil sonucu ve bunun da ana belirleyicisi yurtiçi politikalarlardır.

Aklı başında iktisat politikası ve reform yapacak siyasi irade mevcut değildi, bütün iktisat politikası Merkez Bankasından beklendi ve idare ederiz ile vakit geçti. Diğer kurumları yükümlülükten kurtardık.

Yavaşlama başladı. 1990ların sonunda ne yapacağımızı biliyorduk, hala biliyoruz. O kadar ki Osmanlı'nın yıkıntılarından Cumhuriyeti kurduk. Halbuki 2001-2007 döneminde görüldüğü gibi reform yapmak mümkündü ve yapabiliyorduk. Türkiye'nin bu kapasitesi var.

Türkiye fakirce bir ülke, büyümeye çok ihtiyacı var.

Hızlı büyümek için iki yol vardır:

1. Talebi idare etmek, (atıl kapasite varsa talebi artırabilirsiniz, 2008-2009'da anlamlıydı)
2. Yapısal reformlar.

Bunlardan hangisinin işe yarayacağı büyümenin önündeki engellerin neler olduğuyula alakalıdır.

Geçtiğimiz 10 yılda

1. 2008-2009'da talep yetersizliği
2. Diğer dönemlerde ise hep üretim kapasitesi yetersizliği ön plana çıkmıştır.

Hükümet faizi düşürünce talep artmıştı ve iş böyle yapılır demişti. Artık hastalık değişti, ilaç bir kez işe yaramış, talebi körüklemişti. İktisat politikası tepkisi ise “talebi körüklemek” olmuştur. Bugün Türkiye’de uygulanan iktisat politikalarında herhangi bilinmeyen bir özellik, beklenmeyen bir sonuç yok. Uygulanan politikaların sonuçları bu olacaktı.

Talebi fazla körüklemenin sonucunda ise

- Coşan fiyatlar (enflasyon)
- Coşan ithalat (cari açık) olmuştur.

1990larda cari açık GSMH'nin %3'ü kadardı ve borçlanabilme kapasitesiyle uyumluymdu. 2000lerde ise borç alan sayısı arttı ve hacim yükseldi, borçlanabilme kapasitesi de arttı. Üstelik dünyanın borç verme kapasitesinin artması borçlanma kapasitesini de yükseltti. 1990larda kamu borcu iken, 2000lerde özel sektör borçlandı. Ama özel kesim bu türden yurt dışından borçlanmaya alışkın değildi. Özel kesim ilk defa yurt dışından bu boyutta borçlanıyordu. Hane halkı ise ilk defa net borçlu haline gelmişti. 2002 sonrasında artan

tüketici kredilerinin ulaştığı boyutlar bizim bildiğimiz yapılar değildi. Ödenmeme olursa ne olur bilemiyorduk.

2011'den itibaren inşaat yatırımları hızla artarken, makine ve ekipman yatırımları artmamış, yani ekonominin üretici kapasitesi artırılmamıştır.

Kolay ama kötü tercihlerin sonuçları da kötü olur. İyi yönü bu politika bizim. Ne yaptığımız biliyoruz. Sorun borcu ödeyeceğiz, ama nasıl?

- Duvara çarparak mı?
- Yavaşlayarak mı?

Her ikisini de biz yapacağız, dışarıdan bir güce işaret etmeden neyin neden olduğunu, ne olacağını biliyoruz. Biriktirilen borç ödenecek, kaldıraç azaltıldıktan sonra yeni bir yol çizebiliriz.

"Gizil güçler," "üst akıl," "üç harfliler" yok. Şu anki siyasi ve kurumsal yapı ile bu sonuçlar normaldir.

Üretim insanların makineleri becerileriyle kullanmalarıyla olur. Büyümek için emek, sermaye ve beşerî sermaye gereklidir. Bu da merkez bankasının işi değildir. Merkez bankası yapamaz. O nedenle yapısal reformlar gerekir. Temel meselelerin yerli olmasının, gidişat üzerinde söz sahibi olmamızın nedeni de budur.

Refet Gürkaynak konuşmasını kolaylıkla yapabileceklerimizi sıralayarak bitirdi:

- O kadar verimsiz, o kadar düşük girdili üretim yapıyoruz ki büyüme için teknolojik ilerlemeden çok daha kolay işler yapabiliriz
- Kadınların iş gücüne katılımı, ufuk açan, beceri kazandıran bir eğitim sistemi, çalışan bir adalet sistemi çığır açan üretimden daha kolay

Ona göre, ikisini de yapmamak için neden yok ama ilk tür iş kolay ve olmazsa olmaz iştir. "Bunları yakın geçmişte bir defa zaten yaptık zaten bir kez daha yapabiliriz" dedi.

Kötü tercihlerin kötü sonuçları vardır. Bir durgunluk yaşayacağız, kriz yaşamak zorunda değiliz.

Durgunluktan sonraki patika, yine, politika tercihlerimize bağlı olacak. Türkiye'de doğru işi düşünmek ve yapmak o kadar da zor değil, yapabiliriz.

Dördüncü konuşmacı Fatih Özatay oldu. Özatay konuşmasını dört ana başlık altında yaptı.

1. Kısa Vadeli Temel Sorunlar
2. Uzun Vadeli Temel Sorunlar
3. Küresel sorunların mevcut sorunları ağırlaştırması
4. Uçuş serbest

Bu çerçevedeki sorunları şu ana başlıklar halinde özetledi.

1. Türkiye'de tasarruf ve Yatırım oranları çok düşüktür. Hatta yatırım oranının gelişmekte olan ülke ortalamasının altındadır. Bu nedenle iddialı olmayan bir yatırım düzeyine ulaşabilmek için bile yurt dışından borçlanmak şarttır.

Bu süreç Uluslararası Yatırım Pozisyonu (UYP) tablolarından da yakından izlenebiliyor. UYP'deki açık, Türkiye'yi uluslararası yatırımcıların risk iştahlarına bağımlı hale getiriyor. Ya dışarıda yaşananlardan ya da içerideki saçmalamalarımızdan bu iştah son zamanlarda önemli boyutlarda zayıfladı.

2. Uzun vadede gelişmiş olan ülkelere yakınsayamıyoruz. Yakınsamak için ne yapmamız gerektiği aslında çok açık, yakınsayan ülkeler ne yapmış ona bakmak, onları yapmak yeter. Yakınsayan ülkelerin bazı ortak özellikleri var.

a. Yüksek yatırım oranları var, Türkiye bunun altında.

b. Eğitim düzeyleri hem nicelik hem de nitelik olarak bizden yüksek (Kore'de zorunlu eğitim 13 yıl, bizde 8 yıl), ayrıca korkunç nitelik farkı var (PİSA test sonuçları).

3. 1&2'nin türevi olarak yüksek teknoloji ürünlerin ihracat içindeki payı onlarda çok yüksek.

Özellikle son 5 yılda bu temel sorunlara bazı sorunlar da eklendi.

4. Batıdaki düşük faizin ve bol likiditenin sonucu yabancı sermaye bizim gibi ülkelere akın etti, sanki gökten para yağdı. Bu da yüksek kredi genişlemesine yol açtı ve yüksek kredi genişlemesi ise krizlerin öncü göstergesidir.

5. Yatırımlar makine teçhizat yerine inşaata yöneldi, bu da üretim kapasitesini olumsuz etkiledi.

6. Kredi/mevduat oranı %140lara tırmandı, kendi ürettiğimiz çok üzerinde kredi hacmi oluşturduk.

7. Özellikle kamu yatırımlarında yap işlet devret yöntemi yüzünden devletin üstlendiği yükün boyutunu bilemiyoruz. Daha da ötesi verilen gelir garantileri ise başa bela.

8. Sık aralıklarla yapılan seçimlerin sonucunda gevşeyen maliye politikaları ise tam başa bela.

9. Merkez bankasının enflasyonu düşürme hedefleri ise hep %5lerde olmuş ama %8lerde gerçekleşmiş, son zamanlarda artık daha yukarıya yöneldi. Merkez bankasının politikaları enflasyon yerine kur ve faizlere bağlı oldu. Bu da merkez bankasının odağının kaymasına yol açtı.

10. Ekonominin bu şekilde oluşan sürdürülemez büyümesi ile beraber gidişat risk algılamalarını yükseltiyor.

11. Ekonomiyi etkileyen uluslararası gelişmelerin başında ise AB/Türkiye ilişkisi olmuştur. 2004-2007 döneminde olumlu giden ilişkiler daha sonra tersine dönmüştür. Dış politikalarda da özellikle Suriye/İrak ilişkilerindeki/politikalarındaki gelişmeler bu risk algılamalarını artırmıştır.

12. İç politikadaki yapısal reformları zorlaştıran ve riskleri artıran kutuplaşma ve gelir dağılımındaki bozulma yapısal reformların yapılmasını giderek daha da zorlaştırıyor. Zaten zor bir dönemden daha zor bir döneme geçerken durum herhangi bir şoka karşı daha kırılgan bir yapıyı işaret etmektedir.

Artık konular sadece iktisat olmaktan çok öteye geçmiştir.

1. Olmazsa olmaz konu artık iktisat dışıdır, hukuktur, dış politikadır, demokrasidir, liyakattir oyunun kurallarının sık sık değiştirilmemesi ve uygulanmasıdır.

Bunlar için büyük tasarruflara gerek yok ve hızla yapılabileceklerdir.

2. Kısa vadeli alınabilecek tedbirlerden bazıları ise,

Maliye politikası çerçevesinden koşullu garantiler ile gelir garantilerinin şeffaflaştırılıp, stres testleri ile olayın yaratabileceği riskler tespit edilmelidir.

Para politikası açısından da başka maceralar aranmamalı, enflasyon politikaları öne çekilmelidir.

Finansal sistem stres testine tabi tutulmalı, ödenmeme riskinin boyutları tespit edilmeli, dövizle borçlanma zorlanmalı. Bu zorlaştırma yapıldı ama küçüklerden başladı.

3. Temel sorunların üzerine gidilmeli ve kamu tasarrufları artırılmalıdır.

Kamu İhale Kanun düzenlenmeli ve son yıllardaki onlarca değişiklik temizlenmeli ve sadeleştirilmeli

Arsa Rantı vergilendirilmeli

Eğitim ele alınmalı (okul öncesi eğitimin verimliliği çok yüksek, öğretmenlerin kalitesi artırılmalı,

Kötü doktora programları kapatılmalı ve bu reformlar verimlilik artışlarına dönüştürülmelidir.

Hakan Özyıldız ise beşinci konuşmacı olarak “Kaptan bir Cisim Yaklaşıyor” başlıklı sunumunu yaptı. Özyıldız sunumuna, 1994 ve 2001 krizlerinde Hazine Müsteşarlığı’nda önce kamu finansman genel müdürü sonra da Müsteşar Yardımcısı olarak görev yapması nedeniyle yaklaşan (veya yaşanan) sorunlara atfen “ben damdan düştüm” diyerek başladı. Türkiye’nin borç sorununa önce tarihsel bir perspektiften yaklaşan Özyıldız, Kırım Savaşı’nın ve onun yarattığı borç sorununa değinerek, 1989 yılındaki finansal serbestleşme kararlarını son dönemin başlangıcı olarak değindi.

Hakan Özyıldız’a göre 2001 krizinin temel nedeni kamuya borç vermek için açık pozisyondan kaynak yaratan bankaların sabit kurdan dalgalı kura geçilmesiyle beraber krize girmeleriydi. Sonraki yıllarda ise borçlanma özel kesime ve hane halkına kaymıştı.

2009 yılında 32 Sayılı TPKKHK’da yapılan değişiklikle “döviz geliri olmayan firmalara” yurt dışından borçlanma imkanının sağlanmasıyla birlikte özel kesimin borçlanması daha hızlı artmaya başladı.

2013 yılında ABD’nin “taper tantrum⁸” mesajı vermesine rağmen 24 milyar dolarlık Kamu Özel İş birliği programlarına başlandı.

Özyıldız Türkiye’de yaşanan krizler (ve TL’nin büyük boyutlu devalüasyonları ve değer kayıpları) ile ardından gelen seçimlerde hükümetlerin seçimleri kaybettiğine dair tarihten örnekler verdi. Ancak, 2009 yılındaki krizden sonra ise Hükümet devam etti. Bu süreçte ise hükümete yardıma gelen uluslararası likidite oldu.

8 2008 Krizinin yaratacağı daralmadan korkan ABD’i krizden çıkış için piyasalardaki doları kamu kağıtlarını alarak (quantitative easing) bollaştırmıştı. Daha sonra da 2013 yılında da yavaş yavaş bu bollaşmanın biteceğini beyan etmiş ve zaman içinde parasal daraltmaya geçmiştir. Bu geçişe taper tantrum denmektedir.

Türk ekonomisindeki önemli iki kavşak noktası ise 2009 ve 2013 yıllarında özel kesimin ve kamu kesimin borçluluğundaki büyük dönüşüm oldu. Kamunun borçluluğu düşerken özel kesiminki çok daha hızlı arttı. Reel kesimin borçları GSMH'nin neredeyse %70'ine ulaştığını ifa eden Özyıldız, portföy, hazine bonosu ve kısa vadeli girişler olarak tanımladığı sıcak para girişlerinin GSYH içindeki payının tepe yaptığı yılların ardından gelen ekonomik krizlere işaret etti.

Öte yandan oluşturduğu mali, dış ve finansal kırılganlık endekslerinin gösterdiği tehlikeye de işaret eden Özyıldız 2001 krizinden oluşturulan bankacılıktan sorumlu bağımsız kuruluş olan BDDK ile siyasi süreçlerden bağımsız olarak bankacılık sektöründe bypass yapıldığını ve bazı damarların değiştirildiğini vurguladı. Bankacılıktaki yeniden yapılandırmanın boyutu 47,2 milyar dolara ulaşırken IMF ve Dünya Bankası'ndan 52,3 milyar dolar borç alındığını anlattı.

Hakan Özyıldız, sunumun sonunda ise hane halkı dahil borçluluğun ulaştığı boyutları dikkate alarak döviz kurunun dalgalanmasının hemen hissedilmediğini bu nedenle kriz var denemeyeceğini, lakin ödemenin nasıl yapılacağını, borç yükünün ekonomik sektörler arasında nasıl dağılacığı sorusunu gündeme getirdi.

Bu yükü;

- Patronlar mı? (ek özkaynak ihtiyacı)
- Çalışanlar mı? (işsizlik)
- Tüketici mi (enflasyon)
- Alacaklı banka mı? (Tahsili gecikmiş alacak)
- Devlet mi (bütçe açığı ve ek borçlanma) üstlenecek ve/veya bunlar arasında nasıl paylaşılacak? Diye sordu.

Özyıldız sunumunu aşağıdaki çözüm önerileriyle bitirdi:

- OHAL kalkmalı,
- Eğitim aydınlanmayı esas alan ve şu andakinin tam tersini içeren reformlarla yeniden yapılandırılmalı,
- Hukukun üstünlüğü mutlak olarak sağlanmalı,
- Sözleşme ve mal güvenliği güvence altına alınmalı,
- Sıcak paranın «akılcı yönetimi» ne geçilmeli (IMF bile destekliyor)
- Kayıt dışılıkla mücadele artık başlamalı,
- Para politikasında büyüme ve istihdama vurgu,
- Maliye politikasında;
 - Anayasal mali kural (Borçlanmaya veya kamu açığına)
 - Dolaylı vergileri azaltan kapsamlı bir vergi reformu yapılmalı (Gerekirse servet beyanı + Nereden buldun?)
 - Harcamalarda; (Plana dayalı tarımsal destekleme, Üretime yönelik sosyal yardımlar)
 - Kamu ihale sisteminin şeffaflık temelinde yapılması,
 - KİT'lerde verimliliği esas alan ve ekonomiye yük olmayacak şekilde yeniden yapılandırma,
 - Sanayi envanteri ve sanayileşme öncelikli teşvik sistemi,

- Bütçe Dışı İşlemlere Sınırlama getirilmeli. KGF, TVF, TOKİ, İşsizlik Fonu harcamaları ile Hazine garantileri ve KÖİ projelerinin yüklerinin radikal bir şekilde ele alınmalı.

Kısacası Yeni Bir Dağıtım Modeline Geçilmeli. «Kamu Eliyle Zengin Yaratma Modeli» Terk Edilmeli.

Tartışmacı olarak toplantıya katılan son konuşmacı Korkut Boratav ise IMF politikalarının Article 4 üzerine kurulduğunu ve bu çerçevede Türkiye'ye ilişkin değerlendirmelerde faiz dışı dengenin -%1,5'tan %2 çıkarılmasını önerdiğini vurguladı. Bunun anlamının ise harcamalarda daralmayı işaret ettiğinden bahsederek gelecek konusunda bu fazlayı sağlayamazsak bizi borç yapılandırmasının beklediğine işaret etti.